

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบปฏิกริยาทางจิตจากการลึกรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลและใช้เหตุผลอื่นจากภายนอกระหว่างกลุ่มนิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของคนสูงและต่ำ โดยทำการวิจัยตามแนวทฤษฎีปฏิกริยาทางจิต (Psychological Reactance) ของ Brehm และ Brehm (1981) เพื่อศึกษาว่าผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของคนสูงและต่ำ เกิดปฏิกริยาทางจิตเมื่อถูกลึกรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลและแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอกแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันปัญหาสังคม เป็นปัญหาที่ทุกคนตระหนักรู้ว่าเป็นปัญหาที่ใกล้ตัวและส่งผลกระทบต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมประเทศชาติ เช่น ปัญหาสุขภาพจิตที่นับวันจะเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในหมู่เยาวชน ปัญหาการจรรยาบรรณจากการฝ่าฝืนกฎจรรยาบรรณทำให้การจรรยาบรรณผิดหลัก ปัญหาเหล่านี้ ทำให้เกิดข้อคิดที่ว่าเหตุใดจึงมีการห้ามหรือปราบปรามในเรื่องต่างๆมากเท่าใด กลับเกิดเหตุการณ์ที่ตรงกันข้ามมากขึ้นเท่านั้น ดังเช่น จำนวนสารเสพติดที่เพิ่มขึ้น นอกจากจะเพิ่มขึ้นในด้านปริมาณแล้วยังเพิ่มในด้านประเภทอีกด้วย ในสมัยก่อนเฮโรอีนเป็นยาเสพติดที่ร้ายแรงที่สุด แต่ปัจจุบันยาบ้า(แอมเฟตตามีน)กลายเป็นยาเสพติดที่มีการระบาดมากที่สุด ไม่เฉพาะในประเทศไทยวัยรุ่นใหญ่ทั่วไปเท่านั้น แต่กลับเพิ่มมากขึ้นในหมู่นักเรียนนักศึกษาซึ่งเป็นวัยเยาวชนและเป็นวัยสำคัญของชาติ ความสำคัญของเยาวชนนั้นในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติก็ได้ระบุถึงความสำคัญของเยาวชนทุกฉบับ ส่วนปัญหาด้านการจรรยาบรรณที่พบบ่อยจนเกิดคดีสลัดใจให้เห็นข่าวประจำวัน อาจมาจากการที่บุคคลเกิดปฏิกริยาทางจิตก็ได้ เช่น เราคงเคยขับรถเข้าไปในซอยที่มีถนนแคบด้วยความเร็วปกติ แต่มีรถที่ขับตามมาบีบแตรไล่เราให้ขับเร็วขึ้น เมื่อเรารู้ว่าเรามีเสรีภาพที่จะขับรถด้วยความเร็วปกติได้และเราก็ขับเข้ามาก่อน การบีบแตรเพื่อเร่งให้เราขับเร็วขึ้น จึงเป็นการลึกรอนเสรีภาพของเรา เราจึงมีปฏิกริยาทางจิตเกิดขึ้น โดยเราอาจจะขับต่อไปโดยไม่เพิ่มความเร็วหรืออาจขับช้าลงกว่าเดิมอีก เป็นการที่จะ

รักษาเสรีภาพในการขับรดของเราไว้ ปริมาณของปฏิกิริยาทางจิตในการขับรดด้วยความเร็วเท่าเดิมย่อมมีน้อยกว่าปฏิกิริยาทางจิตเมื่อขับรดด้วยความเร็วลดลงกว่าเดิมหรือแม้แต่จะหยุดรดเลยก็ได้ เรื่องเช่นนี้ในบางคนอาจเป็นเรื่องใหญ่สำหรับเขาและก่อให้เกิดพฤติกรรมรุนแรงดังที่เป็นข่าวให้เห็นเสมอ ในการศึกษาพฤติกรรมบางครั้งเราอาจสังเกตเห็นว่ามีบางคนที่มีพฤติกรรมแปลกจากที่เคยเป็น เช่น การที่พ่อแม่พยายามที่จะให้ลูกรับประทานผัก โดยอธิบายว่าผักมีประโยชน์สำหรับเด็กๆ แต่เด็กก็ยังไม่ชอบรับประทานผักอยู่เช่นเดิม จนกระทั่งวันหนึ่งเด็กพบว่าพ่อแม่กำลังรับประทานผักอยู่อย่างเอร็ดอร่อยและสั่งกำชับไม่ให้เด็กรับประทานผัก แต่เด็กก็กลับชอบรับประทานผักบ้าง ซึ่ง Brehm (1966) ได้อธิบายพฤติกรรมแปลกๆนี้ว่าเป็นกระบวนการทางจิตวิทยาที่สำคัญ (Shaw & Costanzo, 1982) Brehm ได้เสนอเป็นทฤษฎีในงานเขียนหลัก 2 ชิ้น เมื่อ ค.ศ. 1966 และ 1972 โดยกล่าวว่า บุคคลจะถูกกระตุ้นเร้าให้เกิดปฏิกิริยาทางจิตขึ้นเมื่อใดที่เขาคิดว่าเสรีภาพของเขาถูกคุกคามหรือถูกขจัด ปฏิกิริยานี้เองที่ทำให้บุคคลพยายามรักษาเสรีภาพของตนที่ถูกคุกคามเอาไว้ด้วยวิธีต่างๆ ความสำคัญของการถูกกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาทางจิต ก็คือ พฤติกรรมที่เขาแสดงออกเพื่อรักษาเสรีภาพที่ถูกคุกคามเอาไว้ด้วยวิธีต่างๆ เนื่องจากในสังคมโดยทั่วไป ขอมรับผู้ที่สามารถควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกได้เหมาะสมกับสถานการณ์ ในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นว่าเป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะที่เหมาะสม โดยเฉพาะในสังคมไทย การมีระบบอาวุโสหรือวัฒนธรรมการไม่กล้าแสดงออก การเก็บความรู้สึกต่างๆ โดยไม่แสดงออกหรือการควบคุมอารมณ์ไม่ให้แสดงออกมากเกินไป ยังคงพบทั้งในคนรุ่นก่อนและรุ่นปัจจุบันบางคน ซึ่งมีความแตกต่างกับวัฒนธรรมของต่างประเทศส่วนใหญ่ที่มีการแสดงความรู้สึกอย่างเปิดเผย และเป็นที่ยอมรับของสังคมนั้นๆ

ความแตกต่างของวัฒนธรรม ก็ย่อมมาจากการที่บุคคลมีความแตกต่างกันในสังคมของวัฒนธรรมนั้นๆด้วย จึงมีผู้วิจัยหลายท่านได้นำแนวทางของทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิตไปทำการศึกษาความแตกต่างระหว่างบุคคล แต่ยังไม่มียงานวิจัยในประเทศและยังไม่พบงานวิจัยในต่างประเทศเรื่องใดที่ศึกษาเรื่องปฏิกิริยาทางจิตในบุคคลที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูง และคาดว่าจะเกิดปฏิกิริยาทางจิตแตกต่างกันอย่างไรในเงื่อนไขการดิครอนเสรีภาพแต่ละแบบ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความแตกต่างนี้ โดยทำการวิจัยเชิงทดลองและนำเงื่อนไขของการทดลองตามแนวของ Cherulnik และ Citrin (1974) มาทำการศึกษา

แนวความคิด ทฤษฎีพื้นฐาน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิต

มีการศึกษาวิจัยเรื่องทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิตมากกว่า 30 ปีจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน (Brehm & Brehm, 1981) Jack Brehm เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้ในปี 1966 และปี 1972 และในปีหลังสุด คือ ปี 1981 เขาได้เสนอผลงานการเขียนทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิตร่วมกับ Sharon S. Brehm ซึ่งเป็นภรรยาของเขา มีชื่อว่า Reactance Theory ซึ่งมีผู้เรียกทฤษฎีนี้หลายอย่าง แต่ในงานวิจัยนี้จะใช้ชื่อว่า ทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิต (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535)

แนวคิดของทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิต (Brehm และ Brehm , 1981 และ ธีระพร อุวรรณโณ, 2535) มีสาระสำคัญว่า เมื่อบุคคลถูกขู่ว่าจะถูกลดทอนเสรีภาพที่จะทำ คิดหรือรู้สึกในสิ่งที่เขาต้องการหรือถูกลดทอนเสรีภาพจริง การถูกขู่หรือถูกลดทอนนี้จะกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจอย่างหนึ่งขึ้นมา เรียกว่า ปฏิกิริยาทางจิต ปฏิกิริยาทางจิตนี้จะจูงใจให้บุคคลพยายามทำสิ่งต่างๆเพื่อนำเสรีภาพของตนกลับคืนมา

ด้านเสรีภาพในเชิงทฤษฎี

ข้อสมมติของทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิตในเรื่องของเสรีภาพมีว่า ในช่วงเวลาหนึ่งบุคคลสามารถมีพฤติกรรมหลายอย่างที่เขาสามารถกระทำได้ในขณะนั้นและในอนาคต ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ เรียกว่า เป็นพฤติกรรมเสรีส่วนบุคคล ซึ่งรวมทั้งพฤติกรรมที่สามารถกระทำได้จริง บุคคลต้องมีความสามารถทั้งทางร่างกายและจิตใจที่จะกระทำและบุคคลต้องรับรู้โดยประสบการณ์ ประเพณีทั่วไปหรือการตกลงอย่างเป็นทางการว่า บุคคลนั้นสามารถทำได้ (Brehm, 1966: 3-4)

ในความหมายของข้อความในข้อสมมตินี้ เน้นเสรีภาพโดยเฉพาะไม่ใช่เสรีภาพโดยทั่วไป เสรีภาพในความหมายของทฤษฎีไม่ใช่การพิจารณาเชิงนามธรรมแต่เป็นความจริงเชิงพฤติกรรมที่เป็นรูปธรรม ถ้าบุคคลรู้ว่าเขาสามารถกระทำ คิด เชื่อ หรือรู้สึก ก. ได้ ดังนั้น ก.จึง

เป็นเสรีภาพเชิงพฤติกรรมโดยเฉพาะของบุคคล ขยายความได้ว่าเสรีภาพนี้เป็นเสรีภาพที่เฉพาะเจาะจงสำหรับบุคคลแต่ละคน ซึ่งเป็นเสรีภาพตามการรับรู้ของเขา ไม่ว่าจะโดยแท้จริงแล้วบุคคลนั้นจะมีเสรีภาพในเรื่องนั้นหรือไม่ก็ตาม เช่น การที่นายเสรีรับรู้ว่ามีเสรีภาพในการชมรายการกีฬา หรือมีเสรีภาพในการชอบฟังเพลงลูกทุ่งมากกว่าเพลงสากล

ลักษณะของเสรีภาพ

เสรีภาพเชิงพฤติกรรม ที่บุคคลรับรู้ว่าจะสามารถกระทำได้ โดยความรู้และความสามารถนั้นต้องเป็นสิ่งที่มียาก่อนสำหรับเสรีภาพเชิงพฤติกรรม ซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ

1. เป็นเสรีภาพโดยเฉพาะเจาะจง เสรีภาพนี้เกิดจาก

1.1 การรับรู้ว่ามีเสรีภาพนั้น โดยการที่บุคคลต้องรับรู้ว่ามีเสรีภาพที่เฉพาะเจาะจงนั้นๆ เสรีภาพเชิงพฤติกรรมเช่นนั้นจึงมีความหมายต่อปฏิริยาทางจิตของบุคคล หากเขาไม่รู้ว่าเขามีเสรีภาพโดยเฉพาะเจาะจง สิ่งนั้นจะไม่มีหมายเป็นเสรีภาพสำหรับเขา งานวิจัยที่ศึกษาการรับรู้เสรีภาพ ได้แก่ งานวิจัยของ Steiner (1970) เป็นการศึกษารูปแบบของเสรีภาพที่รับรู้โดยการระบุด้วยตนเอง (self-attributions) โดยแบ่งเสรีภาพออกเป็น 2 ชนิด คือ เสรีภาพที่เป็นผลสุดท้าย (outcome freedom) บุคคลผู้ที่มีเสรีภาพที่เป็นผลสุดท้าย คือ ผู้ที่มีความเป็นไปได้สูงในการได้มาซึ่งผลสุดท้ายที่ต้องการ จะมีการรับรู้เสรีภาพกับผลสุดท้ายทางบวกมากกว่าผลสุดท้ายทางลบ และเสรีภาพที่เป็นการตัดสินใจ (decision freedom) คือ การที่บุคคลเลือกผลสุดท้าย โดยบุคคลจะแสวงหาและใช้ค่านิยมเชิงวิธีในการแสวงหาผลสุดท้ายนั้น Steiner ยังเพิ่มเติมว่า การรับรู้เสรีภาพที่เป็นการตัดสินใจจะมีมากที่สุดเมื่อผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้มีค่าพอประมาณ (Steiner, 1970)

1.2 ความสามารถที่จะกระทำพฤติกรรมเสรี เมื่อบุคคลรับรู้ว่ามีความสามารถที่จะทำพฤติกรรมนั้นได้ แต่ถูกห้ามหรือถูกผู้ที่ไม่เชี่ยวชาญในเรื่องนั้นๆ มาให้คำแนะนำก็จะทำให้บุคคลนั้นเกิดปฏิริยาทางจิตได้มาก เช่น พ่อเดือนลูกที่จบแพทย์มาว่าการสูบบุหรี่ทำให้กิมะเร็งควรเลิกสูบบุหรี่ แต่ในพฤติกรรมใดที่บุคคลไม่สามารถกระทำได้ เช่น โรงเรียนเอกชนที่มีชื่อเสียงห้ามนักเรียนนำโทรศัพท์เคลื่อนที่มาใช้ในโรงเรียน นักเรียนที่ฐานะเศรษฐิกิตทางบ้านไม่มี ก็ไม่รับรู้ว่าเป็นการลิดรอนเสรีภาพของเขา แต่สำหรับนักเรียนที่มีฐานะเศรษฐิกิต

สามารถซื้อมาใช้ส่วนตัวได้กลับถือว่าเป็นการลิดรอนเสรีภาพของคนอย่างมาก จึงเกิดปฏิกิริยาทางจิตได้มาก

1.3 ความมั่นใจเกี่ยวกับเสรีภาพ หากบุคคลมีความมั่นใจเกี่ยวกับเสรีภาพที่เขา มีเพียงใด การลิดรอนเสรีภาพจะยิ่งทำให้เขามีปฏิกิริยาทางจิตมากขึ้นเพียงนั้น เช่น ประชาชน ในประเทศสังคมนิยมมีความมั่นใจน้อยในการเลือกประกอบอาชีพ หากรัฐกำหนดอาชีพให้ทำ เขาก็จะเกิดปฏิกิริยาทางจิตน้อย แต่ประชาชนในประเทศประชาธิปไตย การที่รัฐไปกำหนดว่า ใครต้องทำอาชีพใดบ้างจะก่อให้เกิดปฏิกิริยาทางจิตได้สูง

1.4 เสรีภาพที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลและเสรีภาพภายใต้เงื่อนไข เสรีภาพที่เป็นจริงเฉพาะสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535) เป็นเสรีภาพที่จะคิด เชื่อ หรือรู้สึกแต่ไม่ได้แสดงออกมา เช่น นักเรียนเชื่อว่าคนมีเสรีภาพที่จะเคี้ยวหมากฝรั่งเป็นเสรีภาพ ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล แต่ถ้ามีเงื่อนไขคือขณะนั้นนักเรียนอยู่ในห้องเรียนและครูกำลังสอน เสรีภาพที่นักเรียนรับรู้จึงเป็นเสรีภาพภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง แต่ถ้าครูสั่งห้ามเคี้ยวหมากฝรั่ง ตลอดเวลาไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน นักเรียนย่อมมีปฏิกิริยาทางจิตเกิดขึ้น

2. ลักษณะอัตนัยของเสรีภาพ

Brehm และ Brehm (1981) ได้ระบุว่าหน้าที่ทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิตให้ความสำคัญของ ลักษณะของเสรีภาพทำให้เกิดข้อคิดทางทฤษฎี 2 ข้อ (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535) ดังนี้ คือ

2.1 ความแตกต่างระหว่างบุคคล การเน้นความเป็นอัตนัยของเสรีภาพ เป็นการชี้แนะว่าบุคคลแต่ละคนอาจมีเสรีภาพที่แตกต่างกันได้มาก ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละคนเชื่อว่าสิ่งใด เป็นเสรีภาพสำหรับตน ทฤษฎีระบุแต่เพียงว่าคนทุกคนมีพฤติกรรมเสรีของตนเอง แต่การจะบอก ว่าใครมีสิ่งใดเป็นพฤติกรรมเสรี จะต้องพิจารณาบุคคลนั้นในสถานการณ์ที่เฉพาะของเขา โดยนัย นี้การ ไปคาดคะเนเกี่ยวกับเสรีภาพของผู้อื่นอาจเกิดความคลาดเคลื่อนได้

2.2 การรับรู้ถึงเสรีภาพเฉพาะเรื่อง การเน้นความเป็นอัตนัยของเสรีภาพอาจก่อให้เกิดความคิดที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกันเองได้ เช่น เด็กไม่เชื่อว่าการเข้าอนคึกเป็นเสรีภาพ ของตน การที่แม่จะบอกให้ลูกเข้าอนเมื่อถึงเวลาอันควร ก็จะไม่ทำให้ลูกเกิดปฏิกิริยาทางจิต

หรือมีพฤติกรรมต่อต้านคำสั่งของแม่ การต่อต้านและการควบคุมจากภายนอกจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อบุคคลรับรู้ว่าการควบคุมนั้นมาละเมิดเสรีภาพของเขา ทฤษฎีปฏิริยาทางจิตไม่ได้เสนอว่าผู้คนมีแรงจูงใจจะต่อต้านการควบคุมพฤติกรรมของเขาเสมอ แต่พยายามระงับถึงเงื่อนงำที่การต่อต้านเหล่านี้มีแนวโน้มจะเกิดขึ้น

ปัจจัยหรือตัวกำหนดที่มีอิทธิพลต่อปฏิริยาทางจิต ได้แก่

1. ลักษณะของเสรีภาพ อธิบายถึง

1.1 ความสำคัญของเสรีภาพ ในจุดกำเนิดของทฤษฎีนั้น ความสำคัญของเสรีภาพมีความหมายเป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์ โดยเป็นหน้าที่โดยตรงของความสำคัญของเสรีภาพในการเป็นค่านิยมในลักษณะที่เป็นเครื่องมือที่มีลักษณะเฉพาะของ พฤติกรรมสำหรับการสนองความพึงพอใจ ซึ่งทำให้เพิ่มมากขึ้นโดยปริมาณที่มากที่สุดตามความเป็นจริงหรือที่เป็นไปได้ของความต้องการ (Brehm, 1966) บุคคลที่ถูกลิดรอนเสรีภาพในเรื่องที่สำคัญสำหรับเขาจะมีปฏิริยาทางจิตมากกว่าเรื่องที่ไม่สำคัญสำหรับเขา เช่น เมื่อบุคคลกำลังเลือกซื้อรถระหว่าง 2 คัน คือ รถ ก. และ รถ ข. ด้วยการพิจารณาในทุกๆด้านและดูความสนใจของผู้ซื้อรายอื่นด้วย ในกรณีที่รถยนต์ ข. ไม่มีลักษณะพิเศษใดๆที่สนองความพึงพอใจเพราะมีลักษณะเหมือนรถ ก. บุคคลก็จะไม่เกิดการกระตุ้นปฏิริยาทางจิต แต่เมื่อให้บุคคลแต่ละคนเลือกระหว่างรถที่มีลักษณะดึงดูดใจเท่ากัน 2 คัน แต่มีสีแตกต่างกันเท่านั้น ผู้ซื้อที่ชอบสีแดงจะเกิดการกระตุ้นปฏิริยาทางจิตเมื่อผู้ซื้ออีกคนก็สนใจสีแดงเหมือนกัน ความสำคัญของเสรีภาพจะทำหน้าที่โดยตรงที่สำคัญมากเท่าใด ก็ขึ้นอยู่กับว่าความต้องการรถสีแดงมีมากเท่าใดในบุคคลนั้น

1.2 จำนวนและสัดส่วนของพฤติกรรม โดยทั่วไปปริมาณของปฏิริยาทางจิตทำหน้าที่โดยตรงกับจำนวนของพฤติกรรมเสรีที่ถูกขู่ว่าจะลิดรอน หากมีการขู่ว่าจะลิดรอนพฤติกรรมเสรีจำนวนมาก บุคคลก็จะมีปฏิริยาทางจิตมากกว่าการที่ถูกขู่ว่าจะลิดรอนพฤติกรรมเสรีจำนวนน้อย เช่น เมื่อถูกสาวพาเพื่อนชายมาบ้านสามคน หากแม่บอกว่าเพื่อนชายสองคนที่ถูกพานั้นทำทางไม่ดี ไม่ให้พามาอีก จะทำให้ลูกสาวเกิดปฏิริยาทางจิตมากกว่าการที่แม่บอกว่าเพื่อนชายคนที่ผสมชาคนเคียวเท่านั้นที่ไม่ต้องพามาที่บ้านอีก ในกรณีที่มิมีสัดส่วนของพฤติกรรมเสรีที่ถูกขู่ว่าจะลิดรอนเสรีภาพมากกว่า ก็จะทำให้บุคคลมีปฏิริยาทางจิตได้สูงกว่าสัดส่วนของพฤติกรรมเสรีที่ถูกขู่ว่าจะลิดรอนเสรีภาพน้อยกว่า เช่น การที่แฟนภาพยนตร์มี

เสรีภาพที่จะดูภาพยนตร์ 6 เรื่องที่แตกต่างกัน การขู่ว่าจะลิดรอนเสรีภาพในการชมภาพยนตร์แต่ละเรื่อง จะไปกระตุ้นให้แฟนภาพยนตร์มีปฏิริยาทางจิตเกิดขึ้นตามสัดส่วนของจำนวนภาพยนตร์ เช่น ถูกห้ามชมภาพยนตร์ 2 ใน 6 เรื่อง คิดเป็นสัดส่วนของการขู่ว่าจะลิดรอนเสรีภาพ 2 ต่อ 3 ถ้าในครั้งที่ 2 ถูกห้ามชมภาพยนตร์เพียง 1 ใน 6 เรื่อง คิดเป็นสัดส่วนของการขู่ว่าจะลิดรอนเสรีภาพ 1 ต่อ 3 แฟนภาพยนตร์จะมีปฏิริยาทางจิตเกิดขึ้นครั้งแรกมากกว่าครั้งที่สอง

1.3 ความสำคัญของพฤติกรรมเสรีเชิงสัมพัทธ์ ในพฤติกรรมจำนวนหนึ่ง หากบุคคลถูกลิดรอนเสรีภาพที่สำคัญสำหรับเขามากกว่าพฤติกรรมเสรีอื่นๆที่เหลืออยู่เขาจะมีปฏิริยาทางจิตเกิดขึ้นมากกว่าในกรณีที่พฤติกรรมเสรีที่มีความสำคัญน้อยกว่าสำหรับเขาได้ถูกลิดรอนไป เช่น นักเรียนที่ชอบอ่านหนังสือวิทยาศาสตร์มากกว่าหนังสือนวนิยาย หากไปขีมนหนังสือที่ห้องสมุดแล้วบรรณารักษ์บอกว่าอย่าขีมนหนังสือวิทยาศาสตร์ไปอ่าน นักเรียนจะมีปฏิริยาทางจิตมากกว่ากรณีที่บรรณารักษ์บอกว่าอย่าขีมนหนังสือนวนิยายไปอ่าน (ธีระพร อุวรรณ โฉ, 2535)

2. ลักษณะของการขู่

เพื่อก่อให้เกิดปฏิริยาทางจิต จำเป็นจะต้องมีเสรีภาพและมีการขู่หรือลิดรอนเสรีภาพนั้น โดยแสดงลักษณะของการขู่ที่มีผลต่อปริมาณของปฏิริยาทางจิต ดังนี้

2.1 พลังของการขู่มีน้อยต่อการแสดงพฤติกรรมเสรี หากพลังของการขู่ต่อพฤติกรรมเสรีในเรื่องหนึ่งเรื่องใดมีน้อยและต่ำกว่าระดับเริ่มต้น (threshold) อาจทำให้บุคคลไม่รับรู้ว่าเป็นการขู่ต่อเสรีภาพของเขาในเรื่องนั้น เช่น ที่ห้างสรรพสินค้าที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในต่างประเทศ มีป้ายห้ามนำสัตว์เลี้ยงเข้าไปในห้าง บุคคลก็ไม่รับรู้ว่าเป็นการขู่ต่อเสรีภาพของเขาเพราะบุคคลเพียงรับรู้ว่ามีสัตว์เลี้ยงเข้าไป ถ้าเข้าไปอาจเพียงถูกตักเตือนเท่านั้น แต่ถ้าได้รับรู้การนำสัตว์เลี้ยงเข้าไปในห้าง จะทำให้ถูกปรับและต้องจ่ายค่าเสียหายจากความสกปรกหรือความรังเกียจของลูกค้าคนอื่น พลังของการขู่จึงมีมากสามารถทำให้บุคคลรับรู้ได้ว่าเป็นการขู่ต่อพฤติกรรมเสรีของคนในเรื่องนี้ได้

2.2 การขจัดเสรีภาพ หากพลังการขู่ต่อพฤติกรรมเสรีมีมากในเชิงสัมพัทธ์ การรับรู้ของบุคคลจะเปลี่ยนจากการรับรู้ว่าเป็นการขู่ต่อเสรีภาพไปเป็นการรับรู้ว่าเป็น

การขจัดเสรีภาพไปโดยสิ้นเชิง การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลรับรู้ว่ามีมากกว่าความสำคัญของเสรีภาพตามการรับรู้ของเขา หมายความว่าทำให้ต้องใช้ความพยายามหรือความสามารถอย่างสูงมากกว่าการไม่ได้แสดงพฤติกรรมเสรีนั้น และจุดที่เกิดปฏิริยาทางจิตได้สูงสุดก็คือจุดที่การขู่เปลี่ยนไปเป็นการขจัดเสรีภาพนั่นเอง จากประเด็นเรื่องการขจัดเสรีภาพนี้มีข้อพิจารณาในเชิงทฤษฎี 2 ข้อ (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535) คือ

2.2.1 เมื่อเสรีภาพนั้นยังเกิดขึ้นได้เป็นบางโอกาส หากเสรีภาพในเรื่องหนึ่งถูกขจัดไปเฉพาะบางโอกาส บุคคลจะมีปฏิริยาทางจิตเฉพาะในช่วงเวลานั้นๆ จนกระทั่งเขามีโอกาสที่จะแสดงพฤติกรรมเสรีอีกครั้ง ปฏิริยาทางจิตก็จะลดลง เช่น บุคคลที่รับรู้ว่าคุณมีเสรีภาพที่จะสุขภาพดีและก็รับรู้ว่าการสุขภาพดีเป็นสิ่งที่มีคุณค่าหมาย ครอบงำที่มีเจ้าหน้าที่ตำรวจอยู่ใกล้เคียง บุคคลก็จะยอมรับสภาพว่าเสรีภาพที่จะสุขภาพดีของเขาถูกขจัดไปและก็มีปฏิริยาทางจิตเกิดขึ้น แต่เขาก็รู้ว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจไม่ได้มาอยู่ใกล้เขาเสมอไป เขาจึงไม่ละทิ้งเสรีภาพนี้โดยสิ้นเชิง เมื่อมีโอกาสเขาก็จะทำพฤติกรรมเสรีใหม่อีก

2.2.2 เมื่อการขจัดเสรีภาพไม่ผันกลับ เช่น นักสุขภาพข้างต้นพบว่าเขาไม่สามารถหาซื้อสุขภาพได้อีกเลย หรือมีการแก้กฎหมายใหม่ให้ลงโทษผู้สุขภาพดีโดยการจำคุกตลอดชีวิต บุคคลอาจเห็นว่าโทษนี้รุนแรงเกินกว่าที่ตนจะเสี่ยง จึงไม่ได้เสี่ยงกระทำพฤติกรรมไป

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพลังการขู่ต่อการแสดงพฤติกรรมเสรีกับความสำคัญของเสรีภาพ ในกรณีที่เสรีภาพมีความสำคัญน้อยสำหรับบุคคล พลังขู่ต่อพฤติกรรมเสรีจะมีมากเพียงใดก็ตาม ข่มทำให้บุคคลมีปฏิริยาทางจิตเกิดขึ้นน้อยและแนวโน้มที่เกิดขึ้น คือ การมีอิทธิพลทางบวกหรือการคล้อยตามหรือไม่แสดงเสรีภาพของตน ในกรณีที่เสรีภาพมีความสำคัญปานกลางสำหรับบุคคล การขู่จะทำให้บุคคลมีปฏิริยาทางจิตเกิดขึ้นมากและส่งผลให้เป็นอิทธิพลทางลบหรือการแสดงออกถึงเสรีภาพที่ถูกขู่ แต่อย่างไรก็ตามพลังขู่ต่อการแสดงพฤติกรรมเสรีอาจมีมากจนบุคคลยอมคล้อยตามได้ เช่น ในกรณีส่วนน้อยที่เสรีภาพในเรื่องหนึ่งๆมีความสำคัญมากกว่าแง่มุมอื่นๆส่วนมากในชีวิตของเขา หรือแม้แต่ชีวิตของเราเอง เมื่อพลังขู่ต่อพฤติกรรมเสรียิ่งมีมากขึ้น บุคคลก็จะมีปฏิริยาทางจิตมากขึ้นตามลำดับโดยไม่มีการคล้อยตามเลย

4. ระดับของการขู่และเจตนาในการโน้มน้าวใจตามการรับรู้ของบุคคล หากการขู่มีในระดับสูง เช่น การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจที่เรียกร้องการยอมตามอย่างเต็มที่ เช่น "คุณจะต้องเชื่อ X ไม่มีคำถามอะไรต้องถามอีก" มักจะทำให้ผู้รับสารมีการเปลี่ยนเจตคติไปในทิศทางตรงกันข้ามกับจุดยืนของสาร หรือเรียกว่า เกิดผลปฏิกริยาทางจิต

5. การรวมตัวของการขู่ในกรณีเสรีภาพเรื่องเดียว ในสถานการณ์หนึ่งๆอาจมีการขู่หลายอย่างต่อเสรีภาพเรื่องเดียว ผลของการขู่หลายอย่างจะรวมตัวกันและส่งผลให้บุคคลมีปฏิกริยาทางจิตมากกว่าในกรณีที่มีการขู่อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว ตัวแปรที่จัดได้ว่าเป็นการขู่ที่จะลดรอนเสรีภาพของบุคคลมีมากเท่าที่มีหลักฐานการวิจัยสนับสนุนแล้วบ้าง คือ การเหนี่ยวนำด้วยเงินตรา การถูกแฉให้ทำบางอย่าง การเห็นคนอื่นทำบางอย่าง การแสดงบทบาทสมมุติกระทำบางอย่าง และตัวแปรที่มีความสำคัญเฉพาะเทศ เช่น การที่ผู้ชายถูกเหนี่ยวนำโดยวิธีการต่างๆให้แสดงพลังนิ้วในการบีบเครื่องมือสำหรับวัดพลังนิ้ว ทำให้ผู้ชายเหล่านี้แสดงพลังนิ้วน้อยกว่าการไม่ถูกเหนี่ยวนำใดๆ ส่วนประเด็นที่ว่า การขู่จะรวมตัวกันอย่างไร เช่น การบวกกันอย่างง่าย (additive) หรือการคูณกัน (multiplicative) Brehm และ Brehm (1981) กล่าวถึงไว้บ้าง แต่ไม่ได้สรุปเป็นทศนะของทฤษฎี ซึ่งเห็นว่าระยะที่เกิดการขู่อาจเป็นตัวแปรสำคัญ เช่น หากการขู่ 2 อย่างเกิดขึ้นเกือบพร้อมกันอาจจะผนวกกันแบบบวกกัน แต่ถ้าการขู่อย่างหนึ่งเกิดขึ้นก่อนแล้วหลังจากทิ้งช่วงไประยะหนึ่งมีการขู่อีกอย่างหนึ่ง การขู่ครั้งแรกอาจทำให้บุคคลมีความไวต่อการรับรู้การขู่ในอนาคต การขู่อย่างที 2 อาจทำให้บุคคลมีปฏิกริยาทางจิตเพิ่มขึ้นมากกว่าการนำปฏิกริยาทางจิตจากการถูกขู่ทั้ง 2 ครั้งมาบวกกันโดยตรงไปตรงมา

6. การรวมตัวของการขู่ในกรณีเสรีภาพหลายเรื่อง Brehm และ Brehm กล่าวถึงข้อเสนอของ Wicklund (1974) เกี่ยวกับ " หลักการไฮดรอลิก " (hydraulic principle) ที่ว่าเมื่อบุคคลไม่สามารถนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยตรง แรงงูใจ (ปฏิกริยาทางจิต) ที่เกิดจากการถูกลิดรอนเสรีภาพเรื่องแรกอาจจะถูกผลักไปยังเสรีภาพเรื่องที่ 2 ที่ถูกลิดรอน ทั้งนี้คำอธิบายนี้เน้นถึงผลรวมของปฏิกริยาทางจิตที่เกิดจากการที่เสรีภาพ 2 เรื่องที่ถูกขู่ใน 2 ลักษณะ เช่น หากอาจารย์คนหนึ่งทราบว่าคนเพิ่งหมดโอกาสที่จะเลือกว่าจะสอนวิชาใดหรือไม่สอนวิชาใด และยังทราบว่ามีการห้ามอาจารย์ดื่มกาแฟในห้องรับรองของภาควิชาอีกด้วย การถูกลิดรอนเสรีภาพ 2 เรื่องโดย 2 ลักษณะนี้ ปฏิกริยาทางจิตที่เกิดต่อเรื่องแรก อาจจะมาผนวกกับปฏิกริยาทางจิตที่เกิดจากเรื่องที่ 2 แล้วส่งผลให้มีปฏิกริยาทางจิตต่อการขู่ครั้งที่ 2 คือ เรื่องการห้ามดื่มกาแฟในห้อง

รับรองของภาควิชาเพิ่มมากขึ้นกว่าในกรณีที่มีปฏิริยาทางจิตจากการหมดโอกาสเลือกวิชาที่จะสอนเพียงอย่างเดียว

7. การอนุมานการลึกรอนเสรีภาพ หากบุคคลเห็นผู้อื่นที่มีลักษณะคล้ายกับตน ถูกลึกรอนเสรีภาพในเรื่องหนึ่ง เขาอาจอนุมานว่าการลึกรอนเสรีภาพนั้นอาจเกิดขึ้นกับเขาด้วย เขาก็จะมีปฏิริยาทางจิตต่อการลึกรอนเสรีภาพนั้น เช่น นักศึกษาเห็นอาจารย์ห้ามเพื่อนของตน นุ่งกางเกงขีนเข้ามาในห้องเรียน ก็อนุมานได้ว่าอาจารย์คงจะห้ามตนด้วย เขาก็จะมีปฏิริยาทางจิตเกิดขึ้นด้วย (ธีระพร อุวรรณโณ, 2535)

ผลที่ตามมาของการเกิดปฏิริยาทางจิต

เนื่องจากปฏิริยาทางจิตเป็นสภาวะของแรงจูงใจ ปฏิริยาทางจิตจึงจูงใจให้บุคคล พยายามนำเสรีภาพกลับคืนมา ซึ่งกระทำได้หลายวิธี คือ

1. การนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยตรง

การนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยตรง คือ การกระทำพฤติกรรมเสรีที่ถูกลึกรอนไป เช่น ภรรยาห้ามสามีดื่มสุรามาก แต่สามีกลับไปดื่มสุรากับเพื่อนฝูงแทบทุกวัน แต่การนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยตรงก็มีข้อจำกัดในบางเรื่อง ถ้าหากบุคคลกระทำพฤติกรรมที่ถูกลึกรอนแล้วทำให้ สูญเสียบางอย่างมากเกินไป บุคคลอาจไม่กระทำพฤติกรรมนั้น หรือนำเสรีภาพกลับคืนมา ด้วยวิธีอื่นที่ง่ายกว่า เช่น พ่อแม่ห้ามลูกเที่ยวกลางคืน ถ้าหากไปจะไม่ส่งเสียให้เรียนต่อและให้ ออกจากบ้าน ลูกอาจหาวิธีอื่น เช่น ขอไปค้างบ้านเพื่อนแล้วแอบเที่ยวกลางคืนแทน

2. การนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยทางอ้อม

การนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยอ้อม บุคคลกระทำได้หลายวิธี เช่น ยุงให้ผู้อื่นกระทำ พฤติกรรมเสรีที่ถูกลึกรอนนั้นแทน ตัวอย่างเช่น พี่ที่ถูกแม่ห้ามเปิดโทรทัศน์ดูแต่อาจไปดูให้น้อง เปิดดูแทน หรือการที่บุคคลนำเสรีภาพกลับคืนมา โดยการหันไปทำพฤติกรรมอื่นที่คล้าย พฤติกรรมที่ถูกลึกรอนไปแต่ยังไม่ถูกลึกรอน เช่น นักเรียนที่ถูกครูห้ามเคี้ยวหมากฝรั่งในห้องเรียน

อาจไปเคี้ยวขอมแทน เพื่อให้ครูเข้าใจว่าคนเคี้ยวหมากฝรั่งแล้วจะคุน เขาก็จะได้ตอบว่าไม่ได้เคี้ยวหมากฝรั่ง

3. การนำเสรีภาพกลับคืนมาทางจิต

บุคคลอาจนำเสรีภาพกลับคืนมาทางจิตได้หลายวิธี เช่น คิดหรือรู้สึกไปในทางตรงกันข้ามกับที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพ เป็นต้นว่า ชาย-หญิงที่เชื่อว่าคนมีเสรีภาพที่จะรักกันถ้าผู้ใหญ่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือของทั้งสองฝ่ายขัดขวาง ชาย-หญิงคู่นั้นจะยิ่งรักกันมากขึ้น เรียกปรากฏการณ์นี้ว่า "ผลโรมิโอและจูเลียต" (Romeo and Juliet effect) ซึ่งเป็นงานวิจัยของ Driscoll, Davis และ Lipetz (1972) ผลการวิจัยพบว่าคู่รักที่ถูกขัดขวางจากพ่อแม่มีความรักกันมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ หรือบุคคลอาจนำเสรีภาพกลับคืนมาทางจิตโดยการเพิ่มความรู้สึกไม่เป็นมิตรหรือก้าวร้าวกับผู้อิทธิพลเสรีภาพหรือเพิ่มการกำกับพฤติกรรมของตนเองเพื่อให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมั่นใจ นอกจากนี้บุคคลยังอาจนำเสรีภาพกลับคืนมาทางจิตโดยการประเมินพฤติกรรม ความคิดหรือความรู้สึกที่ถูกห้ามหรือถูกอิทธิพลในทางบวกมากขึ้นหรือประเมินทางเลือกอื่นๆในทางลบมากขึ้น คังงานวิจัยของ Hammock และ Brehm(1966) ผลการวิจัยพบว่าเด็กในกลุ่มที่ให้เลือกลูกกวาดที่ชอบได้หลังจากจัดอันดับความชอบแล้ว แต่กลับได้รับลูกกวาดที่ผู้ช่วยการทดลองเตรียมไว้ให้แทนมีการเพิ่มของความพึงพอใจของลูกกวาดที่ไม่ได้รับสูงกว่าเด็กในกลุ่มที่ให้ไปรับลูกกวาดจากผู้ช่วยการทดลองโดยไม่ให้เลือกลูกกวาด และ งานวิจัยของทิพย์วัลย์ สุทิน(2529) ก็พบว่า นักเรียนในเงื่อนไขอิทธิพลเสรีภาพโดยบุคคลเกิดปฏิกริยาทางจิต คือ เพิ่มความชอบต่อของที่ไม่ได้รับมากกว่าและมีทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยทดลองน้อยกว่านักเรียนในเงื่อนไขอิทธิพลเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

4. การปฏิเสธการขู่

Worchel, Andreoli และ Archer (1976) กล่าวว่าเมื่อบุคคลถูกกระตุ้นให้เกิดปฏิกริยาทางจิต ก็จะรู้สึกถูกรบกวนและไม่สบาย (disturbing and uncomfortable position) บุคคลพยายามที่จะรักษาเสรีภาพที่ถูกคุกคามนั้นไว้โดยตรง ในบางสถานการณ์การตอบสนองที่ดีที่สุดต่อความตื่นตัวจากปฏิกริยาทางจิต อาจจะเป็นการทำให้การขู่นั้นหายไปโดยการปฏิเสธว่าไม่ได้เคยเกิดขึ้นมาก่อน การปฏิเสธความจริงโดยตรงนี้ อาจจะเป็นการขาก ทั้งนี้ถ้าหากบุคคลพยายามนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยตรง เขาอาจต้องกระทำพฤติกรรมที่เป็นปฏิปักษ์ต่อสังคมหรือ

พฤติกรรมที่ขัดกับบรรทัดฐานของสังคม เช่น นางสาว ก. ติดต่อกับและรักกับนาย ข. แต่นาย ข. มีภรรยาอยู่แล้วและภรรยาของนาย ข. ก็มาขู่นางสาว ก. ห้ามติดต่อกับใครกับนาย ข. อีกต่อไป ในกรณีนี้นางสาว ก. เกิดปฏิกิริยาทางจิตและย้ายขอมเลิกรักกับนาย ข. ก็เท่ากับว่านางสาว ก. ขอมสูญเสียเสรีภาพที่สำคัญไป และเพราะต้องการรักษาเสรีภาพในความรักของตนไว้ จึงปฏิเสธตนเองว่าไม่เคยรักนาย ก. มาก่อน ถ้าหากต้องการนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยตรง นางสาว ก. อาจต้องแย่งสามีผู้อื่น ซึ่งเป็นการกระทำ ที่ขัดกับบรรทัดฐานของสังคม

5. การถนอมเสรีภาพด้านอื่นๆ

ในบางสถานการณ์ที่บุคคลไม่สามารถแก้ไขความตื่นตัวจากปฏิกิริยาทางจิตด้วยวิธีต่างๆ ได้ เช่น ไม่สามารถนำเสรีภาพกลับคืนมาโดยตรงหรือโดยทางอ้อม และไม่สามารถปฏิเสธการขู่ได้ เขาอาจแก้ไขด้วยการมีแรงจูงใจในการถนอมเสรีภาพในอนาคต แรงจูงใจนี้ทำหน้าที่ให้บุคคลมีความตื่นตัวจากปฏิกิริยาทางจิตมากขึ้น หากเสรีภาพในเรื่องคล้ายกันนี้ถูกขู่ว่าจะถูกรอนอีก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยของ Cherulnik และ Citrin (1974) เป็นการศึกษาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคลในเรื่องปฏิกิริยาทางจิต ซึ่งมีตัวแปรที่เกี่ยวข้อง คือ การควบคุมงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงทดลองด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในเรื่องอัตลิจิตและปรลิจิต (locus of control) จากการลิตรอนเสรีภาพในการเลือกภาพของนักศึกษาชายและหญิง จำนวน 108 คน ผู้วิจัยให้นักศึกษาตอบแบบวัดความเชื่อในอัตลิจิต-ปรลิจิต (The Internal-External Locus of control scale) ของโรตเตอร์ (Rotter, 1966) ก่อนการทดลอง 1 สัปดาห์ ผู้ที่ได้คะแนน 9 หรือน้อยกว่า 9 จัดเป็นผู้ที่มีลักษณะอัตลิจิต(internal)และผู้ที่ได้คะแนน 13 หรือมากกว่า 13 จัดเป็นผู้ที่มีลักษณะปรลิจิต(external)

เครื่องมือที่ใช้ในการทดลอง เป็นภาพจากแหล่งร้านหนังสือของมหาวิทยาลัยเกือบทุกแห่ง จำนวน 10 ภาพ นำไปให้นักศึกษา 100 คน ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างประมาณค่าความดึงดูดของภาพ ซึ่งเป็นการให้คะแนนระหว่าง 1 - 100 และเรียงตามอักษร a - j แล้วนำมาหาคะแนนเฉลี่ย แล้วนำภาพที่ได้คะแนนสูงที่สุด 4 อันดับแรก มาเป็นเครื่องมือในการทดลอง

การแบ่งกลุ่มผู้ร่วมการทดลองออกเป็น 3 กลุ่ม ประกอบด้วยผู้ที่มีลักษณะอัตลักษณ์และ
 ปรารถนา อย่างละ 18 คน รวม 36 คน จำนวน 3 กลุ่ม คือ กลุ่มควบคุม 1 กลุ่ม และกลุ่ม
 ทดลอง 2 กลุ่ม มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มควบคุม เป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับเงื่อนไขการลึกรอนเสริมภาพทั้งแบบใช้เหตุผลส่วน
 บุคคลและแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก เพื่อไม่ให้มีปฏิกิริยาทางจิตเกิดขึ้น
2. กลุ่มทดลองที่ 1 ได้รับเงื่อนไขแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคล (personal elimination)
 โดยผู้วิจัยสร้างสถานการณ์ให้กลุ่มทดลองกลุ่มที่ 1 รับรู้ว่าการไม่ได้รับภาพที่ชอบเป็นการตอบ
 แทนเป็นผลมาจากประวัติการศึกษาของตน
3. กลุ่มทดลองที่ 2 ได้รับเงื่อนไขแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก (impersonal elimination)
 โดยผู้วิจัยสร้างสถานการณ์ให้กลุ่มทดลองที่ 2 รับรู้ว่าการไม่ได้รับภาพที่ชอบเป็นการตอบแทน
 เป็นผลมาจากความล่าช้าของการขนส่ง

วิธีการทดลอง การทดลองในครั้งนี้แบ่งเป็น 2 ครั้ง มีระยะเวลาห่างกัน 48 ชั่วโมง ใน
 ช่วงต้นของการทดลองครั้งแรก ผู้วิจัยจัดเงื่อนไขการทดลองแก่ทั้ง 3 กลุ่ม โดยให้ประมาณค่า
 ความชอบต่อภาพ 4 ภาพ (ซึ่งเป็นภาพที่นักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างประมาณค่าความดีใจของ
 ภาพก่อนการทดลอง 1 สัปดาห์) และอธิบายให้ผู้ร่วมการทดลองทราบว่ากรวิจัยครั้งนี้เป็นการ
 ศึกษากระบวนการความชอบส่วนตัวต่อศิลปะ (personal preferences for artistic products)

ผู้วิจัยจัดเงื่อนไขการทดลองทั้ง 2 แบบ แก่กลุ่มทดลองและสภาพการควบคุมแก่กลุ่ม
 ควบคุมโดยแยกทดลอง ด้วยเหตุผลว่าการที่ผู้ร่วมการทดลองแต่ละคนนั่งใกล้กันในห้องเรียน
 จำเป็นต้องทำให้วิธีการทดลองเหมือนกันทั้งสองกลุ่มเพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ร่วมการทดลองสงสัย
 จึงไม่ทำการทดลองพร้อมกันทั้ง 3 เงื่อนไขในห้องเดียวกัน

ในช่วงท้ายของการทดลองครั้งแรก ผู้วิจัยบอกผู้ร่วมการทดลองในเงื่อนไขการทดลอง
 ทั้ง 2 เงื่อนไขว่าหลังจากประมาณค่าความชอบต่อภาพเสร็จแล้วทุกคนจะได้รับภาพที่เลือกเป็น
 รางวัลตอบแทนสำหรับการศึกษาในครั้งนี้ 1 ภาพ และต้องรออีก 2 วัน เพื่อทางร้านจะส่งภาพมา
 ให้เลือก ขอให้ทุกคนกลับมาอีก ผู้วิจัยบอกกลุ่มควบคุมให้มาประมาณค่าความชอบต่อภาพอีก
 ครั้งโดยไม่ได้บอกว่าจะได้รับภาพเป็นรางวัลตอบแทน เพราะการบอกให้ผู้ร่วมการทดลองรับรู้ว่า
 จะได้รับภาพเป็นการตอบแทนนั้นเป็นพฤติกรรมเสริมของผู้ร่วมการทดลอง การที่ไม่ได้รับภาพนั้น

เป็นการถูกลึกรอนเสรีภาพก็จะไปกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาทางจิตได้ ผู้วิจัยจึงไม่บอกแต่ได้ขอภัยผู้ร่วมการทดลองในกลุ่มควบคุมเมื่อสิ้นสุดการทดลองแล้ว เมื่อครบกำหนด 2 วัน ผู้วิจัยทำการทดลองครั้งที่ 2 โดยพิมพ์เหตุผลของการไม่มีภาพที่จะให้เป็นการตอบแทนในการเข้าร่วมการวิจัยครั้งนี้แก่ผู้ร่วมการทดลองทั้งสองกลุ่ม โดยแนบมาด้วยแบบประมาณค่าความชอบต่อภาพ ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการทดลองทั้งสองแบบ ผลการทดลองพบว่า ผู้ที่มีลักษณะอัตลิจิตมีปฏิกิริยาทางจิตในเงื่อนไขการลึกรอนเสรีภาพแบบบุคคลมากกว่าในเงื่อนไขแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก จากผลต่างของคะแนนการประมาณค่าความชอบต่อภาพที่จัดอันดับเป็นที่ 3 ทั้งสองครั้ง พบว่ามีค่าสูงขึ้น (ตารางที่ 1) ในขณะที่ผู้ที่มีลักษณะปรลิจิตมีปฏิกิริยาทางจิตในเงื่อนไขแบบบุคคลน้อยกว่าในเงื่อนไขแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก และผู้ที่มีลักษณะอัตลิจิตและปรลิจิตในเงื่อนไขควบคุมไม่เกิดปฏิกิริยาทางจิต โดยคำนวณจากค่าเฉลี่ยของคะแนนการประมาณค่าความชอบต่อภาพทั้งสองครั้งของกลุ่มควบคุม มีความแตกต่างกันน้อยมากคือไม่เพิ่มขึ้นหรือลดลงมาก เพราะผู้ร่วมการทดลองในเงื่อนไขควบคุมไม่ได้รับรู้ว่าจะได้รับภาพเป็นการตอบแทน จึงไม่เปลี่ยนแปลงความชอบต่อภาพที่ประมาณค่าความชอบไปครั้งหนึ่งแล้วและไม่เกิดปฏิกิริยาทางจิตขึ้น

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนการประมาณค่าความชอบต่อภาพที่จัดอันดับที่ 3 ครั้งแรกและครั้งหลัง

สภาพการทดลอง	ค่าเฉลี่ยคะแนน ครั้งแรก	ค่าเฉลี่ยคะแนน ครั้งที่ 2	ค่าเฉลี่ยคะแนน ที่เปลี่ยนแปลง
อัตลิจิต-แบบบุคคล	42.78	50.17	7.39*
อัตลิจิต-แบบเหตุผล อื่นจากภายนอก	49.00	51.28	2.28
อัตลิจิต-ควบคุม	50.50	48.61	-1.89
ปรลิจิต-แบบบุคคล	49.11	48.11	-1.00
ปรลิจิต-แบบเหตุผล อื่นภายนอก	45.56	56.89	11.33*
ปรลิจิต-ควบคุม	46.28	45.83	-.45

ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 18

* $p < .05$, การทดสอบหลังการทดลองของดันแคน (Duncan's multiple-range test)

ที่มาจาก Cherulnik & Citrin (1974: 402)

จากงานวิจัย ของ Chrulnik และ Citrin นี้ จะพบว่า เป็นงานวิจัยทางทฤษฎีปฏิบัติทางจิตที่ใช้ผลตามมาของปฏิบัติทางจิต ในประเด็นที่ว่าบุคคลจะประเมินพฤติกรรม ความคิด หรือความรู้สึกที่ถูกห้ามหรือถูกลิดรอนเสรีภาพในทางบวกมากขึ้นมาศึกษา โดยใช้แนวของ Hammock และ Brehm (1966) ซึ่งเป็นเป็นการทดลอง 2 ครั้ง การทดลองครั้งแรกกลุ่มตัวอย่าง เป็นเด็กกำพร้าผิวดำ อายุระหว่าง 7 - 11 ปี จำนวน 27 คน เป็นเพศชาย 12 คน และเพศหญิง 15 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ผู้วิจัยให้เด็กจัดอันดับความชอบของลูกกวาด 9 ชนิด และบอกเด็กในกลุ่มทดลองว่าเมื่อจัดอันดับลูกกวาดทั้งหมดเสร็จเรียบร้อยแล้ว เด็กจะได้รับลูกกวาดจากผู้ช่วยทดลองในห้องอีกห้อง ซึ่งจะมีลูกกวาด 2 ชนิด ให้เด็กเลือกชนิดที่ชอบมากที่สุด ส่วนกลุ่มควบคุมได้รับการบอกว่าเมื่อจัดอันดับลูกกวาดเรียบร้อยแล้ว ให้ไปรับลูกกวาดจากผู้ช่วยทดลองอีกห้องโดยไม่ให้เด็กเลือกชนิดของลูกกวาด เมื่อเด็กจัดอันดับเสร็จแล้วผู้ทดลองก็ไปยังห้องผู้ช่วยทดลอง โดยบอกเด็กว่าจะไปเอาแบบฟอร์ม (แต่ความจริงได้นำอันดับที่เด็กแต่ละคนเลือกเป็นอันดับ 3 และ 4 ไปให้ผู้ช่วยทดลอง) เมื่อผู้ทดลองกลับมาบอกให้เด็กไปรับรางวัลจากผู้ช่วยทดลองที่ห้องและช้ำกับเด็กในกลุ่มทดลองว่าจะได้เลือกลูกกวาด 2 ชนิด และสามารถเลือกลูกกวาดชนิดที่ชอบมากกว่าไปตามความต้องการ ส่วนในกลุ่มควบคุมผู้ทดลองก็บอกกับเด็กว่าให้ไปรับลูกกวาดที่ผู้ช่วยทดลองเตรียมไว้ให้โดยไม่ได้บอกว่าจะให้เลือกลูกกวาดได้ เมื่อเด็กไปที่ห้องผู้ช่วยทดลอง ผู้ช่วยทดลองก็นำลูกกวาดที่เด็กแต่ละคนเลือกเป็นอันดับที่ 3 ให้กับเด็ก หลังจากนั้นผู้ทดลองก็เข้ามาบอกกับเด็กว่าบังเอิญลงบันทึกข้อมูลการจัดอันดับของเด็กผิดพลาดขอร้องให้เด็กช่วยจัดอันดับของลูกกวาดใหม่

ผลการทดลองพบว่า ในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีการลดความพึงพอใจของลูกกวาดที่เด็กได้รับไม่แตกต่างกัน แต่ในกลุ่มทดลองมีการเพิ่มความพึงพอใจของลูกกวาดที่เด็กไม่ได้รับสูงกว่ากลุ่มควบคุม และคะแนนรวมของความพึงพอใจของลูกกวาดที่ไม่ได้รับลบด้วยคะแนนของความพึงพอใจของลูกกวาดที่ได้รับ ซึ่งก็คือคะแนนของปฏิบัติทางจิต ในกลุ่มทดลองมากกว่ากลุ่มควบคุม

การทดลองครั้งที่ 2 เป็นการทดลองซ้ำการทดลองครั้งแรก โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กชนชั้นกลางผิวขาว อายุระหว่าง 8 - 12 ปี จำนวน 45 คน ทำการทดลองเหมือนกับการทดลองครั้งแรก แต่เปลี่ยนจากลูกกวาดเป็นของเล่นราคาชิ้นละ 1 เหรียญ จำนวน 10 ชิ้น มาให้เด็กจัดอันดับ และเด็กทุกคนจะได้รับของเล่นอันดับที่ 4 ผลการทดลองพบว่ากลุ่มทดลองประเมินความพึงพอใจ

ของของเล่นที่ได้รับลดลง แต่ของเล่นที่ไม่ได้รับมีความดึงดูดใจมากขึ้นกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สำหรับในประเทศ ได้มีการวิจัยของ ทิพย์วัลย์ สุทิน(2529) ที่ศึกษาผลของการลดรอนเสรีภาพที่มีต่อปฏิกริยาทางจิตของเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 เป็นการศึกษาตามแนวของ Hammock และ Brehm (1966) โดยมีเงื่อนไขการทดลอง 3 เงื่อนไข คือ เงื่อนไขลดรอนเสรีภาพ โดยบุคคล เงื่อนไขลดรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์ และเงื่อนไขควบคุม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชายและหญิง เพศละ 45 คน จำนวน 90 คน เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองเป็นสิ่งของ 6 ชิ้นที่ให้นักเรียนจัดอันดับและประมาณค่าความชอบในการทดลอง ชั้นที่ 1 และ 2 และมาตรวัดเจตคติต่อผู้ช่วยทดลอง ซึ่งผู้วิจัยให้นักเรียนตอบในตอนท้ายของการทดลองชั้นที่ 2 ในการทดลองชั้นที่ 1 นักเรียนถูกเหนี่ยวนำให้รับรู้และเชื่อว่าจะได้รับของตอบแทน 1 ชิ้น หลังจากเข้าร่วมโครงการวิจัย โดยเขาจะได้เลือกของ 1 ชิ้นจากผู้ช่วยทดลองจัดไว้ให้ 2 ชิ้น ในชั้นที่ 2 นักเรียนเข้ารับเงื่อนไขการทดลองตามที่ถูกสุ่มไว้เป็น 3 เงื่อนไขแล้วตอบมาตรวัดเจตคติ ตัวแปรตามที่วัด คือ ปฏิกริยาทางจิตและคะแนนเจตคติต่อผู้ช่วยทดลอง ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนในเงื่อนไขลดรอนเสรีภาพโดยบุคคล เกิดปฏิกริยาทางจิตมากกว่านักเรียนในเงื่อนไขลดรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ นักเรียนในเงื่อนไขลดรอนเสรีภาพโดยบุคคลมีเจตคติในทางบวกต่อผู้ช่วยทดลองน้อยกว่านักเรียนในเงื่อนไขลดรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุมอย่างมีนัยสำคัญ นักเรียนชายและหญิงมีปฏิกริยาทางจิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ส่วนงานวิจัยอื่นที่ได้นำตัวแปรอื่นมาศึกษา เช่น เพศ ว่ามีความเกี่ยวข้องอย่างไรกับปฏิกริยาทางจิต ซึ่ง Brehm และ Brehm (1981) ได้กล่าวไว้ในหนังสือของเขาว่า แม้ว่าการศึกษาเรื่องปฏิกริยาทางจิตจะได้ทำการศึกษาทั้งในผู้หญิงและผู้ชาย และการทำนายจากทฤษฎีก็ได้ยืนยันในทั้งสองเพศแล้วก็ตาม แต่ก็ไม่พบเหตุผลที่จะเชื่อว่าทฤษฎีนี้จะได้ผลดีในการทำนายปฏิกริยาทางจิตของเพศใดเพศหนึ่งได้ดีกว่ากัน งานวิจัยจำนวนหนึ่งก็เสนอแนะว่าเพศอาจเป็นตัวแปรที่กระตุ้นปฏิกริยาทางจิตได้ในสถานการณ์ที่เฉพาะเจาะจงของแต่ละคนได้ และพวกเขายังได้เน้นว่าพบความแตกต่างระหว่างเพศเพียงส่วนน้อยในงานเขียนของพวกเขา ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่ได้นำตัวแปรเพศมาเป็นตัวแปรอิสระในการวิจัยครั้งนี้

จากงานวิจัยของ Chervin และ Citrin (1974) ได้ทำการศึกษาปฏิกิริยาทางจิตในผู้ที่มีลักษณะอัตถิคติและปรลัทธิ (locus of control) เป็นการรับรู้ของบุคคลถึงผลที่ตามมาของพฤติกรรมของตนเอง ภายใต้การควบคุมส่วนบุคคล(อัตถิคติ) และนอกเหนือการควบคุมส่วนบุคคล(ปรลัทธิ) ในทางตรงกันข้ามการกำกับการแสดงออกของตน (self-monitoring) เป็นการที่บุคคลผู้มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำ การแสดงพฤติกรรมนั้นมาจากเจตคติและความคิดของตนเอง และบุคคลผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูง สามารถใช้ข้อมูลข่าวสารจากสถานการณ์เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม (Snyder, 1987) ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยจึงได้นำลักษณะของผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำและสูงคนมาศึกษาในแนวของทฤษฎีปฏิกิริยาทางจิต

ทฤษฎีการกำกับการแสดงออกของตน

Mark Snyder ได้เสนอทฤษฎีการกำกับการแสดงออกของตน ซึ่งเกี่ยวข้องกับธรรมชาติของตน (self) โดยเสนอตัวตนที่แท้จริงและตัวตนในการปรากฏต่อสังคม การที่บุคคลปรากฏต่อสังคม เป็นผลมาจากความพยายามที่จะสร้างภาพลักษณ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ทางสังคมและความสัมพันธ์กับผู้อื่น จึงทำให้บุคคลมีพฤติกรรมและบทบาทแตกต่างกันออกไป และความแตกต่างในพฤติกรรมและบทบาททางสังคมก็ขึ้นอยู่กับความสามารถและแรงจูงใจในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลเช่นกัน บุคคลที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำ (Low Self-Monitoring : LSM) มีลักษณะคงทนถาวร มีความคิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตัวตนที่อยู่ภายในจะประกอบด้วยสิ่งที่เป็นประสบการณ์แท้จริง ส่วนบุคคลที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูง (High Self-Monitoring : HSM) มีลักษณะยืดหยุ่นปรับตัวได้ดี ฉลาด สุขุม สามารถปรับตัว ปรับพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ได้ดี

Snyder ได้เสนอแนวความคิดการกำกับการแสดงออกของตน โดยเน้นถึงความแตกต่างของพฤติกรรมการแสดงออกของตน โดยผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงจะคอยควบคุมการแสดงออกของตน เพื่อให้เป็นที่พึงปรารถนาในสังคม จะมีความรู้สึกไว รับรู้สิ่ง ชี้นะและสถานการณ์ต่างๆในสังคมได้อย่างรวดเร็ว และจะนำไปสู่การแสดงออกที่เหมาะสม ในแต่ละสถานการณ์ ในขณะที่ผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำ จะเป็นผู้ที่ขาดความสามารถหรือขาดแรงจูงใจที่จะปฏิบัติดังนั้น แต่การแสดงพฤติกรรมต่างๆจะสะท้อนเจตคติ อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิดภายในของตนมากกว่า ผู้วิจัยจึงนำลักษณะของผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตน

สูงและต่ำมาเชื่อมโยงกับปฏิกิริยาทางจิต ซึ่งเกิดขึ้นจากการถูกคลื่นรบกวนเสรีภาพทั้ง 2 แบบ คือ แบบใช้เหตุผลส่วนบุคคล แบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก

การสร้างและพัฒนามาตรวัดการกำกับการแสดงออกของตน

มาตรวัดการกำกับการแสดงออกของตน(Self-Monitoring Scale หรือ SMS) ที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นมาตรวัดที่ Mark Snyder ได้พัฒนาขึ้นเป็นครั้งแรก ในปี 1974 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่ใช้วัดความเที่ยงและความตรงของลักษณะของผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงและต่ำ ซึ่งประกอบด้วยข้อกระทงที่เป็นคำถามจำนวน 41 ข้อ นำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างแล้วนำไปวิเคราะห์ข้อกระทง พบว่ามีข้อกระทงที่มีอำนาจการจำแนกสูงจำนวน 25 ข้อ เป็นข้อความที่อธิบายเกี่ยวกับตนเอง (Snyder, 1987) ดังนี้

1. การแสดงตนให้เหมาะกับสถานการณ์ เช่น ที่งานสังสรรค์และงานสังคมต่างๆ ฉันจะไม่พยายามที่จะทำหรือพูดในสิ่งที่คนอื่นจะไม่ชอบ
2. ความสนใจต่อสิ่งชี้แนะทางสังคม เพื่อที่จะแสดงตนให้เหมาะสมกับสถานการณ์
3. ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออก
4. การใช้ความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกในสถานการณ์ที่เฉพาะ
5. การปรับเปลี่ยนการแสดงออกของตนให้แตกต่างกันไปตามบุคคลและสถานการณ์ที่ต่างกันไป

ข้อกระทงจำนวน 25 ข้อนี้ Snyder ได้ใช้การวิเคราะห์ข้อกระทง(item analysis) จากข้อกระทงจำนวนหลายข้อและใช้แนวทางของ Nunnally(1967) (อ้างถึงใน Snyder, 1987) ในการหาค่าความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) เท่ากับ +.66 ความเที่ยงโดยการทดสอบซ้ำ (test-retest reliability)ห่างกัน 1, 2, 2.5 และ 3.5 เดือน เท่ากับ +.83, +.76, +.71 และ+.77 ตามลำดับ

ต่อมาในปี 1985 Snyder ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของมาตร SMS ที่สร้างในปี 1974 อีกครั้ง โดยการวิเคราะห์องค์ประกอบแบบไม่มีการหมุนแกนและคัดเลือกข้อกระทงที่มีน้ำหนักองค์ประกอบ +.15 หรือมากกว่า ทำให้ได้ข้อกระทงที่มีคุณภาพ จำนวน 18 ข้อ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องภายใน (Internal Consistency) ของมาตร SMS 18 ข้อนี้ มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา

(coefficient alpha) เท่ากับ +.70 ซึ่งมีค่าสูงกว่ามาตร SMS 25 ข้อในปี 1974 คือ +.66 (Snyder,1987)

มาตรวัดการกำกับการแสดงออกของตน(SMS) ของ Snyder ที่ได้ปรับปรุงขึ้นใหม่ในปี 1985 จำนวน 18 ข้อนี้ เป็นผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ (Gangestad and Snyder, 1985) คือ

1. การควบคุมตนเอง ในการแสดงออกถึงความสามารถ เช่น เล่นเกมส์ ซึ่งต้องการการควบคุมและความสามารถในการบรรลุเป้าหมาย
2. การแสดงออกในสังคม ในเรื่องของความรู้สึกไม่ประหม่าหรือเขินอาย เมื่อเป็นจุดสนใจของกลุ่มในสังคม ตลอดจนเป็นผู้ที่สามารถพูดคุยในเรื่องที่สนุกสนานได้
3. การแสดงตนเองตามที่ผู้อื่นคาดหวัง ในความพยายามที่จะแสดงตนในสถานการณ์ต่างๆทางสังคม ตามที่ผู้อื่นคาดหวังหรือเห็นชอบ

การนำมาตรการกำกับการแสดงออกของตนมาใช้ในประเทศ ซึ่งผู้วิจัยสนใจและนำมาใช้ในงานวิจัย คือ มาตรการรองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพร อูวรรณโณ และคณะผู้ศึกษาได้สร้างและนำมาพัฒนาเพื่อให้เหมาะกับสังคมไทย มีขั้นตอนในการสร้างมาตรดังนี้

1. นำมาตรที่มีข้อกระทงมาแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทย
2. สร้างข้อกระทงเพิ่มเติม จำนวน 42 ข้อ โดยยึดหลักทฤษฎีและภาวะสันนิษฐานของมาตร SMS ของ Snyder (1987) แบ่งเป็นองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ดังนี้
  - 2.1 การควบคุมตนเองในการแสดงออกถึงความสามารถ มีข้อกระทงทางบวก 8 ข้อ และข้อกระทงทางลบ 6 ข้อ รวม 14 ข้อ
  - 2.2 การแสดงออกในสังคม มีข้อกระทงทางบวก 9 ข้อ และข้อกระทงทางลบ 5 ข้อ รวม 14 ข้อ
  - 2.3 การแสดงตนเองตามที่ผู้อื่นคาดหวัง มีข้อกระทงทางบวก 5 ข้อ และข้อกระทงทางลบ 9 ข้อ รวม 14 ข้อ
3. นำข้อกระทงของ Snyder ที่แปลแล้ว 18 ข้อ และที่สร้างเพิ่มเติม 42 ข้อ มาพิจารณาตัดสินความตรงตามเนื้อหา ความถูกต้องทางภาษาตลอดจนปรับปรุงแก้ไขเพื่อความเหมาะสม

4. นำข้อกระทงทั้งหมดมาจัดเรียงเป็นมาตร ซึ่งมีข้อกระทงทั้งสิ้น 60 ข้อ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 จำนวนข้อความทางบวกและข้อความทางลบของข้อกระทงที่แปลจาก Snyder และ ข้อกระทงที่สร้างเพิ่มเติมของรองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพร อุวรรณ โฉ และนิติต

องค์ประกอบ	จำนวนข้อความ ทางบวก	จำนวนข้อความ ทางลบ	รวม
1. ข้อกระทงที่แปลจาก Snyder(ข้อ1-18)	7	11	18
2. การควบคุมตนเองในการแสดงออกถึงความสามารถ (ข้อ19-32)	8	6	14
3. การแสดงออกในสังคม (ข้อ33-46)	9	5	14
4. การแสดงตนตามความคาดหวังของผู้อื่น(ข้อ47-60)	5	9	14
รวม	29	31	60
ที่มา นิติตา รัตนพิชิต (2533: 37)			

นิติตา รัตนพิชิต ได้นำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนิติตและนักศึกษา จำนวน 349 คน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การนำมาตรวจวัดการกำกับการแสดงออกของคนที่สร้างขึ้น ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็น
นิสิตและนักศึกษาของสถาบันการศึกษา 5 แห่ง

กลุ่มตัวอย่าง	เพศชาย	เพศหญิง	รวม
1. โรงเรียนกรุงเทพการบัญชีวิทยาลัย	56	53	109
2. มหาวิทยาลัยศรีประทุม	38	44	82
3. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	27	17	44
4. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	33	24	57
5. มหาวิทยาลัยศิลปากร	7	50	57
รวม	161	188	349

ที่มา นิตยา รัตนพิชิต (2533: 38)

การนำคะแนนมาวิเคราะห์รายข้อ (Item Analysis) ใช้วิธีคำนวณค่าสัมประสิทธิ์
สหสัมพันธ์ระหว่างข้อกระทงแต่ละข้อกับผลรวมค่าตอบของข้อกระทงอื่นๆทั้งหมดของมาตร
(Corrected Item-total Correlation) ที่ระดับความมีนัยสำคัญ .05 มีขั้นตอนดังนี้ คือ

1. คำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เมื่อวิเคราะห์ข้อกระทง 60 ข้อ กับกลุ่มตัวอย่าง 349
คน ได้ข้อกระทงที่มีคุณภาพ จำนวน 45 ข้อ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .74
2. นำข้อกระทงที่มีคุณภาพจำนวน 45 ข้อ มาวิเคราะห์กับกลุ่มตัวอย่างเดิมครั้งที่ 2 ได้
ข้อกระทงที่มีคุณภาพ จำนวน 42 ข้อ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .78
3. นำข้อกระทงที่มีคุณภาพจำนวน 42 ข้อ มาวิเคราะห์กับกลุ่มตัวอย่างเดิมครั้งที่ 3 ได้
ข้อกระทงที่มีคุณภาพ จำนวน 40 ข้อ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .79
4. นำข้อกระทงที่มีคุณภาพจำนวน 40 ข้อ มาวิเคราะห์กับกลุ่มตัวอย่างเดิมครั้งที่ 4 ได้ข้อ
กระทงที่มีคุณภาพ จำนวน 40 ข้อ ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .78

ผลการวิเคราะห์ได้ข้อกระทงที่มีคุณภาพ 40 ข้อ จากการวิเคราะห์ความเที่ยงโดยใช้วิธี
การคำนวณสัมประสิทธิ์ความคงที่ภายใน (Coefficient of Internal Consistency) เท่ากับ .80 มี
รายละเอียดข้อกระทงทางบวกและทางลบ โดยแบ่งตามองค์ประกอบ(ตารางที่ 4) ได้ดังนี้

ตารางที่ 4 จำนวนข้อกระทงที่มีคุณภาพทางบวกและข้อกระทงทางลบของ Snyder และที่สร้างเพิ่มเติม แบ่งตามองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ

องค์ประกอบ	ข้อกระทงที่มีคุณภาพ		รวม
	จำนวนข้อความทางบวก	จำนวนข้อความทางลบ	
1. ข้อกระทงที่แปลจาก Snyder (ข้อ 1-18)	4, 6, 12, 17, 18 (5 ข้อ)	1, 2, 5, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 16 (10 ข้อ)	15
2. การควบคุมตนเองในการแสดงออกถึงความสามารถ (ข้อ 19-32)	19, 20, 25, 29, 32 (5 ข้อ)	27, 28, 31 (3 ข้อ)	8
3. การแสดงออกในสังคม (ข้อ 33-46)	34, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 45 (8 ข้อ)	3, 41, 43, 44, 46 (5 ข้อ)	13
4. การแสดงตนตามความคาดหวังของผู้อื่น (ข้อ 47-60)	48, 49, 54 (3 ข้อ)	47 (1 ข้อ)	4
รวม	21	19	40

ที่มา นิศยา รัตนพิชิต (2533: 40)

ข้อกระทงซึ่งมีข้อความทางบวก (ข้อที่เฉลยคำตอบว่า "จริง" และ "จริงมาก" สำหรับ HSM) จำนวน 21 ข้อ และเป็นข้อความทางลบ (ข้อที่เฉลยคำตอบว่า "ไม่จริง" และ "ไม่จริงมาก" สำหรับ HSM) จำนวน 1 ข้อ โดยมาตรวัดที่สร้างขึ้นนี้ กำหนดให้ผู้ตอบเลือกตอบตามความรู้สึกที่แท้จริงของตนเพียงคำตอบเดียว แบ่งเป็น 4 ระดับคือ จริงมาก จริง ไม่จริง และไม่จริงมาก โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้ (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 เกณฑ์การให้คะแนนข้อความทางบวกและข้อความทางลบ

คำตอบ	คะแนน	
	ข้อความทางบวก	ข้อความทางลบ
จริงมาก	+2	-2
จริง	+1	-1
ไม่จริง	-1	+1
ไม่จริงมาก	-2	+2

ที่มา จากนิคยา รัตนพิชิต (2533: 38)

การวิเคราะห์ความตรงของมาตร ใช้วิธีการนำมาตรที่คัดข้อกระทงที่มีคุณภาพ 40 ข้อนี้ ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง (ตารางที่ 6) ดังนี้

ตารางที่ 6 กลุ่มตัวอย่างที่นำมามาตร SMS ที่มีข้อกระทง 40 ข้อ ไปใช้

กลุ่มตัวอย่าง	เพศชาย	เพศหญิง	รวม
1. พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน	15	23	38
2. ประชาสัมพันธ์ห้างสรรพสินค้า	-	39	39
3. นักศึกษาจิตรกรรมปี 5	35	7	42
4. วิศวกร	33	4	37
รวม	83	73	156

ที่มา จากนิคยา รัตนพิชิต(2533: 43)

แล้วนำผลการตอบมาวิเคราะห์ความตรง โดยทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่ดีือว่าเป็นกลุ่มที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูง (HSM) คือ พนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน และประชาสัมพันธ์ห้างและกลุ่มที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำ (LSM) คือ นักศึกษา

จิตรกรรมปีที่ 5 และวิศวกร โดยวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) ที่มีตัวแปรอิสระ คือ บุคลิกภาพแบบการกำกับการแสดงออกของตน และตัวแปรตาม คือ คะแนนที่ได้จากมาตรวัดการกำกับการแสดงออกของตนที่มีจำนวน 40 ข้อ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล (ตารางที่ 7) มีดังนี้

ตารางที่ 7 แสดงผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนของค่าเฉลี่ยของคะแนนจากมาตรวัดการกำกับการแสดงออกของตนกับกลุ่มบุคลิกภาพ (กลุ่ม HSM ได้แก่ พนักงานต้อนรับบนเครื่องบินและประชาสัมพันธ์ห้างสรรพสินค้า, กลุ่ม LSM ได้แก่ นักศึกษาจิตรกรรมปีที่ 5 และวิศวกร)

แหล่งของความแปรปรวน	SS	Df	MS	F
ระหว่างกลุ่ม	2771.54	1	2771.54	12.26***
ภายในกลุ่ม	34826.20	154	226.14	
รวม	37594.74	155		

*** $p < .001$

ที่มา จากนิตยา รัตนพิชิต (2533: 44)

จากผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ค่ามัชฌิมเลขคณิตของคะแนนจากมาตรวัดการกำกับการแสดงออกของตนกับตัวแปรกลุ่มบุคลิกภาพการกำกับการแสดงออกของตน (กลุ่ม HSM, กลุ่ม LSM) มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยที่กลุ่ม HSM มีค่า M เท่ากับ 18.01 และมีค่า SD เท่ากับ 13.58 ส่วนกลุ่ม LSM มีค่า M เท่ากับ 9.58 และมีค่า SD เท่ากับ 16.34 ในการทดสอบความตรงครั้งนี้ มาตรวัดการกำกับการแสดงออกของตน จำนวน 40 ข้อ ที่ทดสอบกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 156 คน ได้ค่าแอลฟา (alpha) เท่ากับ .82

ต่อมาศิริณี ลิขิตวนิชกุล (2536) ได้นำมาตรวัดการกำกับการแสดงออกของตน จำนวน 60 ข้อ ไปวิเคราะห์ความเที่ยงแบบทดสอบซ้ำ โดยการทดลอง 2 ครั้ง การทดลองครั้งแรกกลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ลงทะเบียนเรียนวิชาภาษาอังกฤษ (092116) จำนวน 88 คน และในการทดลองที่ 2 กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่ลงทะเบียนเรียน วิชามนุษยสัมพันธ์ (417209) และวิชาจิตวิทยา (417104) จำนวน 106 คน โดยให้มีระยะเวลาห่างจากการเก็บข้อมูลครั้งแรก ประมาณ 2-3 สัปดาห์ ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ทั้งใน

การทดสอบครั้งแรกและการทดสอบซ้ำ จำนวน 294 คน นำคะแนนจากมาตราที่ได้มาวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) ในการเก็บข้อมูลครั้งแรกและการทดสอบซ้ำ จำนวนค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงจากการทดสอบซ้ำ ได้ค่า r เท่ากับ .98 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และจำนวนค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของการทดสอบครั้งแรกได้เท่ากับ .94 และในการทดสอบซ้ำได้ค่าแอลฟาเท่ากับ .93

เมื่อจำแนกตามการทดลอง พบว่า ในการทดลองที่ 1 จำนวนค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงจากการทดสอบซ้ำ ได้ค่า r เท่ากับ .97 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และจำนวนค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของการทดสอบครั้งแรกและการทดสอบซ้ำ ($N = 188$) ได้ค่าแอลฟาเท่ากับ .93 และ .92 ตามลำดับ

ในการทดลองที่ 2 จำนวนค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงจากการทดสอบซ้ำ ได้ค่า r เท่ากับ .98 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และจำนวนค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของการทดสอบครั้งแรกและการทดสอบซ้ำ ($N=103$) ได้ค่าเท่ากับ .95 และ .94 ตามลำดับ(ตารางที่ 8) ดังนี้

ตารางที่ 8 ตารางค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงจากการทดสอบซ้ำและค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของการทดสอบครั้งแรกและการทดสอบซ้ำ

ค่าสัมประสิทธิ์	การทดลองที่ 1 ($N = 188$)	การทดลองที่ 2 ($N = 106$)	รวม 2 การทดลอง ($N = 294$)
1. ค่าสัมประสิทธิ์ความ เที่ยงจากการทดสอบซ้ำ	.97***	.98***	.98***
2. ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา			
ในการทดสอบครั้งแรก	.93	.95	.94
ในการทดสอบซ้ำ	.92	.94	.93

*** $p < .001$

ที่มา จากศิริณี ลิขิตวนิชกุล (2536: 38)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเปรียบเทียบปฏิบัติการทางจิตจากการลึกรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลและใช้เหตุผลอื่นจากภายนอกระหว่างกลุ่มนิสิตชั้นปีที่ 1 ที่มีการกำกับการแสดงออกของคนสูงและต่ำ

ขอบเขตในการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการเปรียบเทียบผลของการลึกรอนเสรีภาพโดยเหตุผลส่วนบุคคลและเหตุผลอื่นจากภายนอก และการไม่ลึกรอนเสรีภาพใดๆ
2. การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเฉพาะในนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่มีการกำกับการแสดงออกของคนสูงและต่ำเท่านั้น โดยอาศัยมาตรการวัดการกำกับการแสดงออกของคน(SMS) จากการพัฒนาของรองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพร อูวรรณโณ และนิสิตในวิชาการวัดทางจิตวิทยาสังคม (417735) (นิตยา รัตนพิชิต, 2533) วิเคราะห์ความตรงโดย นิตยา รัตนพิชิต (2533) และศิริณี ลิขิตวณิชกุล(2536) ได้วิเคราะห์ความเที่ยงแบบทดสอบซ้ำแล้ว
3. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีลักษณะ คือ
  - 3.1 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้เป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยชายและหญิง ชั้นปีที่ 1 ที่ลงทะเบียนเรียนวิชาภาษาไทย (2701130) ภาคการศึกษาต้น ประจำปีการศึกษา 2540 จำนวน 392 คน เพศชาย 126 คน และเพศหญิง 266 คน
  - 3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ
    - 3.2.1 เครื่องมือที่ใช้ในขั้นสร้างเครื่องมือ มีดังนี้
      - 3.2.1.1 ภาพปกเทปที่เป็นภาพทิวทัศน์ ไม่มีภาพบุคคลในภาพขนาดเท่าของจริง จำนวน 10 ภาพ (คูภาคผนวก ก1)
      - 3.2.1.2 แบบฟอร์มการจัดอันดับ(ranking)ความชอบต่อภาพปกเทป จำนวน 10 ภาพ (คูภาคผนวก ก2)
      - 3.2.1.3 ภาพที่จัดอันดับความชอบสูงสุด 4 อันดับแรก จำนวน 4 ภาพ (คูภาคผนวก ข1)
      - 3.2.1.4 แบบฟอร์มการประมาณค่าความชอบต่อภาพที่จัดอันดับความชอบสูงสุด 4 อันดับแรก 4 ภาพ (คูภาคผนวก ข2)
      - 3.2.1.5 คำชี้แจงเหตุผลของการลึกรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลและเหตุผลอื่นจากภายนอก (คูภาคผนวก ข3-6)

3.2.2 เครื่องมือที่ใช้ในขั้นเลือกตัวอย่าง คือ

3.2.2.1 มาตรการกำกับการแสดงออกของคน (SMS)

(ดูภาคผนวก ค)

คำจำกัดความ

ปฏิริยาทางจิต หมายถึง การที่ผู้ร่วมการทดลองเพิ่มความชอบต่อภาพปกเทปที่ประมาณค่าความชอบไว้เป็นอันดับที่ 3 ในครั้งแรกในการประมาณค่าความชอบครั้งที่สอง ซึ่งห่างจากครั้งแรก 48 ชั่วโมง วัตถุประสงค์จากการนำคะแนนการประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปครั้งที่สอง ลบด้วยคะแนนการประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปในครั้งแรก

การลึกรอนเสรีภาพ หมายถึง การให้เงื่อนไขในการทดลอง 2 เงื่อนไข คือ

1. การลึกรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคล หมายถึง เงื่อนไขที่บอกให้ผู้ร่วมการทดลองรับรู้ว่า หลังจากประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปทั้ง 4 ภาพแล้ว เว้นระยะห่างอีก 2 วัน จะนำภาพทั้งหมดมาให้ประมาณค่าความชอบอีกครั้ง และจะให้เทปที่เป็นของภาพนั้น 1 ใน 4 ม้วนนั้นเป็นการตอบแทน แต่เมื่อถึงเวลาผู้วิจัยกลับบอกว่าได้ตัดเทปที่คิดว่าผู้ร่วมการทดลองคงไม่ชอบและไม่มีความหมายสำหรับผู้ร่วมการทดลองแต่ละคนออกไป 1 ม้วน โดยได้พิจารณาจากบุคลิกลักษณะและคะแนนจากวิชาต่างๆของผู้ร่วมการทดลอง จึงเหลือเทปให้เลือกเพียง 1 ใน 3 ม้วน

2. การลึกรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก หมายถึง เงื่อนไขที่บอกให้ผู้ร่วมการทดลองรับรู้ว่า หลังจากประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทป ทั้ง 4 แล้ว จะต้องเว้นระยะห่างอีก 2 วัน เพื่อที่จะจะนำภาพปกเทปทั้ง 4 ภาพนี้มาให้ประมาณค่าความชอบต่อภาพอีกครั้ง และจะให้เทปที่เป็นของภาพนั้น 1 ใน 4 ม้วน เป็นการตอบแทน แต่เมื่อถึงนั้นเวลาผู้วิจัยกลับบอกว่าเทปที่จะให้เลือกนั้นเหลือเพียง 3 ม้วน ม้วนที่ไม่มี คือ เทปที่ร้านขายเทปบอกว่าหมดพอดี และไม่มีสำรองเหลือไว้เลย จึงเหลือให้เลือกเพียง 1 ใน 3 ม้วน

การกำกับการแสดงออกของคน หมายถึง การสังเกตตนเองและการควบคุมตนเองในการอาศัยสถานการณ์เป็นตัวชี้แนะ เพื่อการแสดงออกในสังคมได้อย่างเหมาะสม

การกำกับ การแสดงออกของคนสูง หมายถึง การที่บุคคลมีความรู้สึกไวต่อสถานการณ์ทางสังคม สามารถแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม ใช้การสังเกตสภาพแวดล้อมในการควบคุมการปรากฏกายและวาจาต่อสังคม

การกำกับ การแสดงออกของคนต่ำ หมายถึง การที่บุคคลมีความไวน้อยต่อสถานการณ์ทางสังคม ในการแสดงพฤติกรรมให้เหมาะสม ไม่มีแรงจูงใจในการพัฒนาทักษะการปรากฏกายของตน พฤติกรรมมาจากเจตคติและอารมณ์ภายในที่มั่นคง มากกว่าการที่จะปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับสังคม

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ คือ

1. ลักษณะการกำกับ การแสดงออกของคนสูงและต่ำ
2. เงื่อนไขการทดลอง 3 เงื่อนไข

2.1 เงื่อนไขการลิดรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคล (Personal elimination of freedom) ผู้วิจัยสร้างสถานการณ์ในการทดลองครั้งแรก โดยให้ผู้ร่วมการทดลองประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทป 4 ภาพ (ซึ่งเป็นภาพที่ได้มาจากร้านขายเทปในห้างสรรพสินค้า จำนวน 10 ภาพ นำมาให้ชนิดที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 50 คน จัดอันดับความชอบตั้งแต่ 1 - 10 ลงบนแบบฟอร์ม แล้วนำคะแนนที่ได้จากการจัดอันดับของชนิดทั้งหมดมาวิเคราะห์และคัดเอาลำดับความชอบสูงสุด 4 อันดับ) หลังจากประมาณค่าความชอบต่อภาพเสร็จ ผู้วิจัยได้บอกผู้ร่วมการทดลองว่า อีก 2 วัน จะนำภาพมาให้ประมาณค่าความชอบอีกครั้ง หลังจากนั้นจะได้รับเทปหนึ่งม้วนเป็นรางวัลตอบแทน แต่เมื่อครบกำหนดเวลา 2 วัน ผู้วิจัยกลับบอกผู้ร่วมการทดลองว่าได้คัดเทปออกไปหนึ่งม้วน (คือ ม้วนที่เป็นของภาพปกเทปที่ผู้ร่วมการทดลอง ประมาณค่าความชอบไว้เป็นอันดับที่ 3) เพราะคิดว่าผู้ร่วมการทดลองคงไม่ชอบและไม่มีความหมายสำหรับผู้ร่วมการทดลอง และได้พิจารณาจากบุคลิกลักษณะและคะแนนจากวิชาต่างๆของผู้ร่วมการทดลอง จึงเหลือเทป ให้เลือกเพียง 3 ม้วน

เหตุผลของการเลือกภาพปกเทปที่ประมาณค่าความชอบเป็นอันดับที่ 3 ของผู้ร่วมการทดลองแต่ละคนนั้น เพื่อเป็นการลดการเกิดความคับข้องใจ (frustration) จากการไม่ได้เทปที่ตนชอบมาก คือภาพอันดับที่ 2 และมากที่สุด คือ ภาพอันดับที่ 1 ส่วนภาพอันดับที่ 4 เป็นภาพที่ผู้ร่วมการทดลองชอบน้อยที่สุด การเลือกใช้ภาพอันดับที่ 4 จึงอาจทำให้ไม่เกิดปฏิกิริยาทางจิตเมื่อไม่ได้ภาพนั้น ดังนั้นภาพปกเทปที่ประมาณค่าความชอบเป็นอันดับที่ 3 จึงเหมาะสมที่สุด

2.2 เงื่อนไขการลิดรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก

(Impersonal elimination of freedom) ผู้วิจัยสร้างสถานการณ์ในการทดลองครั้งแรกโดยบอกผู้ร่วมการทดลองว่าหลังจากประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปทั้ง 4 ภาพแล้ว เว้นระยะอีก 2 วัน จะนำภาพมาให้ประมาณค่าความชอบอีกครั้ง แล้วจะได้รับเทปที่เป็นของภาพปกเทปนั้นหนึ่งม้วนเป็นรางวัลตอบแทน แต่เมื่อถึงเวลานักผู้วิจัยได้บอกแก่ผู้ร่วมการทดลองให้อ่านคำชี้แจงเหตุผลที่แนบมากับแบบประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปว่าเทปที่จะให้เลือกขาดไปหนึ่งม้วน (คือ เทปของภาพปกเทปที่ประมาณค่าความชอบไว้เป็นอันดับที่ 3 ในครั้งแรก) เพราะจำนวนเทปมีไม่เพียงพอ ทางร้านที่ขายเทปบอกว่า เทปนั้นหมดพอดีและไม่มีเทปสำรองเหลือไว้เลย ถ้าจะรอสั่งมาใหม่ต้องใช้เวลา 1 สัปดาห์จึงจะได้ จึงจัดหามาให้เลือกไม่ทัน ดังนั้นจึงมีเทปที่จะให้เลือกเพียง 1 ใน 3 ม้วน

การพิมพ์ชี้แจงเหตุผลของการไม่มีภาพอันดับที่ 3 ที่จะทำให้เป็นการตอบแทน ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการทดลองแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลและแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก เพื่อให้ผู้ร่วมการทดลองรับรู้ถึงพฤติกรรมเสรีของการที่จะได้รับภาพเป็นการตอบแทนและเพื่อป้องกันการได้รับฟังเหตุผลที่เป็นเงื่อนไขของผู้อื่น ผู้วิจัยจึงใช้คำพูดบอกแต่ละคนที่แจกแบบฟอร์มการประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปครั้งที่สองอีกครั้งด้วย ในการชี้แจงขณะแจกแบบฟอร์มการประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปนี้ เพื่อป้องกันผู้ร่วมการทดลองไม่ได้สนใจอ่านคำชี้แจงเหตุผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการทดลองครั้งนี้ เมื่อการทดลองสิ้นสุดลงผู้วิจัยได้ชี้แจงเหตุผลของการทดลอง และขออภัยที่ไม่ได้ชี้แจงให้ทราบก่อน

2.3 เงื่อนไขไม่มีการลิดรอนเสรีภาพใดๆ โดยผู้วิจัยให้ผู้ร่วมการทดลอง

ประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปทั้ง 4 ภาพ และบอกว่าอีก 2 วันจะนำภาพปกเทปมาให้ประมาณค่าความชอบต่อภาพเหล่านั้นอีกครั้งหนึ่ง โดยบอกว่าจะให้เลือกเทปม้วนใดม้วนหนึ่งที่เป็นของภาพนั้น 1 ม้วนเป็นรางวัลตอบแทน เพื่อเป็นการป้องกันผู้ร่วมการทดลองในกลุ่มไม่มี

การลึกรอนเสรีภาพใดๆ ได้รับทราบเงื่อนไขการลึกรอนเสรีภาพของกลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่ม โดยการพูดคุยซักถามกันในห้องถ้าทำการทดลองพร้อมกันทั้ง 3 เงื่อนไข ผู้วิจัยจึงให้ผู้ร่วมการทดลองในกลุ่มไม่มีการลึกรอนเสรีภาพใดๆ ประมาณค่าความชอบต่อภาพทั้ง 2 ครั้ง ก่อนเวลาที่ให้กลุ่มทดลองประมาณค่า 1 สัปดาห์

ตัวแปรตาม คือ ปฏิกริยาทางจิต

สมมติฐานในการวิจัย

จากการศึกษาทฤษฎีปฏิกริยาทางจิตสรุปได้ว่า เมื่อบุคคลรับรู้ว่ามีเสรีภาพในพฤติกรรม โดยเฉพาะ การลึกรอนเสรีภาพนั้นๆ จะไปกระตุ้นให้บุคคลเกิดแรงจูงใจอย่างหนึ่งขึ้นมา เรียกว่า ปฏิกริยาทางจิต ปฏิกริยาทางจิตนี้จะจูงใจให้บุคคลพยายามทำสิ่งต่างๆ เพื่อจะนำเสรีภาพของตนกลับคืนมา แต่เนื่องจากปฏิกริยาทางจิตเป็นสภาวะของแรงจูงใจ จึงดึงดูดใจให้บุคคลพยายามนำเสรีภาพกลับคืนมา ซึ่งทำได้หลายวิธี ในงานวิจัยนี้ได้ศึกษาการนำเสรีภาพกลับคืนมาทางจิตโดยการประเมินความรู้สึกชอบในสิ่งที่ลึกรอนเพิ่มขึ้น ซึ่งมีงานวิจัยเชิงทดลองของ Hammock และ Brehm(1966) ก็พบว่าทฤษฎีปฏิกริยาทางจิตสามารถทำนายผลการวิจัยได้สอดคล้อง คือ พบว่าเด็กในกลุ่มที่ให้เลือกลูกกวาดที่ชอบได้หลังจากจัดอันดับความชอบแล้ว แต่กลับได้รับลูกกวาดที่ผู้ช่วยการทดลองเตรียมไว้ให้แทน มีการเพิ่มของความดึงดูดใจของลูกกวาดที่ไม่ได้รับสูงกว่าเด็กในกลุ่มที่ให้ไปรับลูกกวาดจากผู้ช่วยการทดลองโดยไม่ให้เลือกลูกกวาด และงานวิจัยของ ทิพย์วัลย์ สุทิน(2529) ก็พบว่า นักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยบุคคลเกิดปฏิกริยาทางจิต คือ เพิ่มความชอบต่อของที่ไม่ได้รับมากกว่าและมีทัศนคติทางบวกต่อผู้ช่วยการทดลองน้อยกว่านักเรียนในเงื่อนไขลึกรอนเสรีภาพโดยสถานการณ์และเงื่อนไขควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อศึกษาเกี่ยวกับตน (self) ในทฤษฎีการกำกับการแสดงออกของตนของ Mark Snyder (1987) กล่าวว่า การที่บุคคลปรากฏกายต่อสังคม เป็นผลมาจากความพยายามที่จะสร้างภาพลักษณ์ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ทางสังคมและความสัมพันธ์กับผู้อื่น ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมและบทบาทแตกต่างกันออกไป ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับความสามารถและแรงจูงใจในการควบคุมพฤติกรรมของบุคคล บุคคลที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำ (Low Self-Monitoring : LSM) มีลักษณะคงทนถาวร มีความคิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ตัวคนที่อยู่ภายในจะประกอบด้วยสิ่งที่เป็นประสพการณ์แท้จริง การแสดงพฤติกรรมต่างๆจะสะท้อนเจตคติ อารมณ์ความรู้สึกนึกคิดภายในของตนมากกว่า และเป็นผู้ที่ขาดแรงจูงใจและ/หรือความสามารถใน

การควบคุมการแสดงออกของคนที่เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม จึงแสดงพฤติกรรมตามเจตคติหรือความคิดภายในตน ผู้วิจัยจึงนำลักษณะของผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนเข้ามาเชื่อมโยงกับปฏิริยาทางจิต ซึ่งเกิดขึ้นจากการถูกอิทธิพลทั้ง 2 แบบ คือ แบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลและแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก ทำให้สรุปได้ว่าเมื่อผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำถูกอิทธิพลเสรีภาพใดๆ จะเกิดปฏิริยาทางจิตขึ้น โดยแสดงพฤติกรรมประเมินความชอบต่อสิ่งที่ถูกอิทธิพลมากขึ้น โดยไม่ควบคุมหรือแสดงพฤติกรรมให้เป็นที่ยอมรับในสังคม ทำให้ตั้งสมมติฐานได้ดังนี้ คือ

สมมติฐานที่ 1 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำในเงื่อนไขที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคล ประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ที่ไม่มีให้เลือกเพิ่มมากกว่านิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคล

สมมติฐานที่ 2 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำในเงื่อนไขที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคล ประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ที่ไม่มีให้เลือกเพิ่มมากกว่านิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงในเงื่อนไขไม่มีการอิทธิพลเสรีภาพใดๆ

สมมติฐานที่ 3 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำในเงื่อนไขที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก ประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ที่ไม่มีให้เลือกเพิ่มมากกว่านิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพโดยเหตุผลอื่นจากภายนอก

สมมติฐานที่ 4 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำในเงื่อนไขที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก ประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ที่ไม่มีให้เลือกเพิ่มมากกว่านิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงในเงื่อนไขไม่มีการอิทธิพลเสรีภาพใดๆ

สมมติฐานที่ 5 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำในเงื่อนไขที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ที่ไม่มีให้เลือกเพิ่มมากกว่านิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำที่ถูกอิทธิพลเสรีภาพโดยเหตุผลอื่นจากภายนอก

สมมติฐานที่ 6 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำในเงื่อนไขที่ถูกลีดรอน เสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ที่ไม่มีให้เลือกเพิ่มมากกว่านิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำในเงื่อนไขไม่มีการลีดรอนเสรีภาพใดๆ

ส่วนบุคคลที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูง (High Self-Monitoring : HSM) มีลักษณะยึดหยุ่นปรับตัวได้ดี สามารถปรับตัว ปรับพฤติกรรมของตนให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ได้ดี พฤติกรรมการแสดงออกจึงแตกต่างจากผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำ และเมื่อถูกลีดรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลและแบบใช้เหตุผลอื่นจากภายนอก ผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูง ก็จะเกิดปฏิกิริยาทางจิตขึ้น โดยเพิ่มความชอบต่อสิ่งที่ถูกลีดรอนมากขึ้น แต่เนื่องจากผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูง มีความรู้สึกไว รับรู้สิ่งชี้แนะและสถานการณ์ต่างๆในสังคมได้อย่างรวดเร็ว จึงคอยควบคุมการแสดงออกของตน เพื่อให้เป็นที่พึงปรารถนาในสังคมหรือคู่ใจในสังคม หรือไม่แสดงความต้องการได้ของสิ่งนั้นมากขึ้นจนเกินไป เมื่อรู้สึกชอบสิ่งที่ถูกลีดรอนมากขึ้น จึงประมาณค่าความชอบเพิ่มต่อของสิ่งนั้นเพิ่มไม่มากกว่าในครั้งก่อนมากนัก ทำให้ตั้งสมมติฐานได้ดังนี้ คือ

สมมติฐานที่ 7 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงในเงื่อนไขที่ถูกลีดรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ที่ไม่มีให้เลือกเพิ่มมากกว่านิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงที่ถูกลีดรอนเสรีภาพโดยเหตุผลอื่นจากภายนอก

สมมติฐานที่ 8 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงในเงื่อนไขที่ถูกลีดรอนเสรีภาพแบบใช้เหตุผลส่วนบุคคลประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ที่ไม่มีให้เลือกเพิ่มมากกว่านิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงในเงื่อนไขไม่มีการลีดรอนเสรีภาพใดๆ

และจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การไม่ให้การลีดรอนเสรีภาพใดๆ จะไม่ทำให้บุคคลเกิดปฏิกิริยาทางจิตขึ้น โดยวิเคราะห์จากความแตกต่างของคะแนนการประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปครั้งที่สองที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก จึงสรุปเป็นสมมติฐานได้ดังนี้

สมมติฐานที่ 9 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนต่ำในเงื่อนไขไม่มีการลิดรอนเสรีภาพใดๆ ประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ครั้งที่สองไม่แตกต่างจากการประมาณค่าความชอบครั้งแรก

สมมติฐานที่ 10 นิสิตที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงในเงื่อนไขไม่มีการลิดรอนเสรีภาพใดๆ ประมาณค่าความชอบต่อภาพปกเทปอันดับที่ 3 ครั้งที่สองไม่แตกต่างจากการประมาณค่าความชอบครั้งแรก

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบถึงอิทธิพลของการกำกับการแสดงออกของตนต่อการเกิดปฏิกิริยาทางจิตระหว่างผู้ที่มีการกำกับการแสดงออกของตนสูงและต่ำ
2. เพื่อให้ทราบถึงปฏิกิริยาทางจิตของนิสิต นำมาเป็นข้อมูลในการประยุกต์ใช้ในการโน้มน้าวใจผู้บริโภคที่เป็นวัยหนุ่มสาว เพื่อการศึกษา สื่อสาร หรือเพื่อธุรกิจ
3. เพื่อเป็นข้อมูลของแนวทางการช่วยลดปัญหาสังคมซึ่งเกิดจากการที่บุคคลมีการกำกับการแสดงออกของตนสูงหรือต่ำ ในการสามารถควบคุมพฤติกรรมต่อต้านที่รุนแรงได้เมื่อมีปฏิกิริยาทางจิตเกิดขึ้น